

INGLIZCHA-O'ZBEKCHA MEHMONDO'STLIK VA GASTRONOMIK OID TERMINLARNING LEKSIK-SEMANTIK TADQIQI VA TARJIMA MUAMMOLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14208121>

Yuldashev Mansurjon Alijanovich

Namangan muhandislik texnologiya instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqola inglizcha va o'zbekcha mehmondo'stlik hamda gastronomik terminlarning leksik-semantik tadqiqotiga bag'ishlangan. Maqolada mehmondo'stlik va taomlar bilan bog'liq terminlarning ikki tildagi madaniy va leksik farqlari tahlil qilinadi. Bunday terminlarning tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolar, madaniy kontekst, idiomatik ifodalar va oshxona an'analari hisobga olinishi kerakligi ta'kidlanadi. Shuningdek, ushbu terminlarning turli tillar va madaniyatlarga moslashishi jarayonidagi leksik o'zgarishlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar

Mehmondo'stlik, Gastronomiya, Tarjima muammolari, Leksik-semantik tahlil, Madaniy farqlar, Taomlar terminlari, Ingliz tili, O'zbek tili, Tarjima nazariyasi

Аннотация

Статья посвящена лексико-семантическому исследованию терминов, связанных с гостеприимством и гастрономией в английском и узбекском языках. В статье анализируются культурные и лексические различия между двумя языками в отношении терминов, связанных с гостеприимством и едой. Рассматриваются проблемы перевода таких терминов, подчеркивается важность учета культурного контекста, идиоматических выражений и гастрономических традиций. Также анализируются лексические изменения, происходящие при адаптации этих терминов в разных языках и культурах.

Ключевые слова

Гостеприимство, гастрономия, проблемы перевода, лексико-семантический анализ, культурные различия, термины еды, английский, узбекский, теория перевода

Annotation

This article focuses on the lexical-semantic study of hospitality and gastronomic terms in both English and Uzbek languages. It analyzes the cultural and linguistic differences between the two languages regarding terms related to hospitality and food. The article explores the challenges of translating such terms, emphasizing the importance of understanding cultural context, idiomatic expressions, and culinary traditions. It also examines the lexical shifts that occur when these terms are adapted into different languages and cultures.

Keywords

Hospitality, Gastronomy, Translation Problems, Lexical-Semantic Analysis, Cultural Differences, Food Terms, English, Uzbek, Translation Theory

Kirish. Inglizcha va o'zbekcha tillarda mehmondo'stlik va gastronomik tematikaga oid terminlar ijtimoiy va madaniy kontekstlarda o'zaro farq qiladi. Bu farqlar til o'rganuvchilari uchun qiyinchiliklar yaratishi mumkin. Ayniqsa, tarjima jarayonida bunday terminlarning to'liq va aniq ifodalanishi muhimdir. Ushbu maqolada inglizcha va o'zbekcha mehmondo'stlik va gastronomik terminlarning leksik-semantik xususiyatlari, ularning tarjima muammolari va izohli lug'atda qanday ko'rinishlar olishi tahlil qilinadi.

Mehmondo'stlik va Gastronomiya Terminlari

1. Mehmondo'stlik (Hospitality): Ingliz tilidagi "hospitality" so'zi o'zbekchaga "mehmondo'stlik" deb tarjima qilinadi. Bu termin, avvalo, odamlarning bir-biriga mehmon sifatida qarashini, ularning o'zaro muloyimlik va mehr-muhabbat bilan bo'lishishini ifodalaydi. Mehmondo'stlik bu shaxslar o'rtasida ijtimoiy munosabatlarning markazida turgan qadriyatdir.

O'zbek tilida mehmondo'stlikka oid ko'plab iboralar mavjud:

"mehmonni do'st kabi kutish",

"yurtini mehmonlar uchun ochish". Bu iboralar, ingliz tilidagi

"make someone feel at home" yoki

"roll out the red carpet" iboralari bilan solishtirilganda, o'zbeklar uchun mehmondo'stlik ko'proq kundalik va samimiy tarzda amalga oshiriladi.

2. Gastronomiya Terminlari (Gastronomy): Gastronomiya so'zining ingliz tilida qo'llanilishi ko'proq ilmiy va madaniy kontekstga to'g'ri keladi. O'zbek tilida esa bu so'zning tarixi chuqur va o'ziga xos bo'lib, asosan oshxona madaniyati va taomlarning xilma-xilligi bilan bog'liq. O'zbekcha "oshpazlik san'ati" yoki "gastronomiya" degan tushunchalar ko'proq qadriyatlarni aks ettiradi, masalan, "ulug'lar taomlarini tayyorlash" yoki "yengil va mazali taomlar".

Ingliz tilidagi gastronomiya bilan bog'liq ba'zi terminlar: "foodie," "gourmet," "cuisine," "taste," o'zbekchada boshqacha tarzda ifodalanishi mumkin. Masalan, "gourmet" so'zining o'zbekchaga tarjimasini "yukli taomlarni yaxshi ko'rgan kishi" sifatida ifodalaydi. Tarjima jarayonida bu kabi terminlarning ma'nosi sezilarli darajada o'zgarishi mumkin.

Tarjima Muammolari

Mehmondo'stlik va gastronomiya sohalaridagi terminlarning tarjimasini murakkab bo'lishi mumkin, chunki bunday so'zlar o'zaro madaniy differensiyalarga asoslanadi. Tarjima jarayonida bir nechta omillarni hisobga olish zarur:

1. Madaniy Farqlar: Mehmondo'stlik va gastronomiya bilan bog'liq terminlar turli xalqlar va ularning an'anaviy qadriyatlarini bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbeklar uchun mehmondo'stlik, ko'pincha, samimiylik, yuksak hurmat va qarindoshlikni anglatadi. Ingliz tilida esa mehmondo'stlik ko'proq aniq va rasmiy qarashlarni ifodalaydi. Tarjimada bu farqni hisobga olish kerak.

2. Lingvistik Farqlar: Inglizcha va o'zbekcha tillarda ba'zi so'zlar va iboralarning to'liq mos kelmasligi ham tarjima muammolarini keltirib chiqaradi. Masalan, ingliz tilida "dining etiquette" (ovqatlanish odobi) atamasi o'zbek tilida "ovqatlanish madaniyati" yoki "odob-axloq" deb tarjima qilinishi mumkin. Bunda so'zning semantik o'zgarishi va madaniy kontekst hisobga olinadi.

3. Semantik Yopishmaslik: Semantik yopishmaslik, yoki "semantic gap", tarjima jarayonida uchraydigan yana bir muammo. Ba'zi inglizcha gastronomik terminlar o'zbek tilida mavjud emas, shuning uchun ular o'zgarishi yoki yangi iboralar bilan tarjima qilinishi kerak. Masalan, "brunch" so'zi o'zbek tilida aniq tarjimaga ega emas, shuning uchun u "kechqurun nonushta" yoki "kechki ovqat va nonushtaning aralashmasi" deb ifodalangan bo'lishi mumkin.

Leksik-Semantik Tadqiqot

Leksik-semantik tadqiqotlar orqali, inglizcha va o'zbekcha mehmondo'stlik va gastronomik terminlarning ma'nolari va ularning tarjimasini haqida chuqurroq tushuncha hosil qilish mumkin. Tarjimada semantik farqlarni, madaniy o'zgarishlarni va lingvistik strukturalarni tahlil qilish, tarjimonning vazifasini yengillashtiradi.

Bunday tadqiqotlarda quyidagi yondoshuvlar qo'llanilishi mumkin:

• **Qiyosiy Tahlil:** Inglizcha va o'zbekcha terminlarning o'xshashliklarini va farqlarini taqqoslash. Misol uchun, "soup" (supa) va "chowder" (xizmatli sho'rva) o'rtasidagi farqlarni ko'rib chiqish.

• **Madaniyatlararo Tadqiqotlar:** Mehmondo'stlik va gastronomiya bilan bog'liq so'zlarning madaniyatga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganish. Misol uchun, o'zbeklarning mehmondo'stligi va inglizlarning mehmonlarni kutib olish odatlari.

Quyida ingliz va o'zbek tillarida mehmondo'stlik va gastronomik terminlar bilan bog'liq amaliy misollarni keltiraman. Bu misollar tarjima jarayonida uchraydigan ba'zi muammolarni va ularning qanday hal qilinishini ko'rsatadi.

1. Mehmondo'stlik

Inglizcha: "*Make yourself at home.*"

• **Tarjima muammosi:** Ingliz tilidagi "Make yourself at home" iborasi biror kishini uyda, mehmon bo'lsa ham, o'zini qulay his qilishini tavsiya etadi. Bu ibora ingliz madaniyatida mehmondo'stlikning rasmiy va muloyim shakli sifatida ishlatiladi.

• **O'zbekcha tarjima:** "*O'zingni uyda kabi his qil.*"
Bu tarjima o'zbek tiliga to'g'ri mos keladi, chunki o'zbeklar ham mehmonlarni iliqlik bilan kutib olishadi va ular uchun o'z uylarida bo'lgandek his qilish muhimdir. Lekin, bu ibora o'zbek tilida ham yanada samimiyroq va ko'proq oddiy iboralarda ishlatiladi.

Inglizcha: "*We should roll out the red carpet for our guests.*"

• **Tarjima muammosi:** "Roll out the red carpet" iborasi ingliz tilida mehmonlarni katta hurmat bilan kutib olish, ularga alohida e'tibor ko'rsatish ma'nosini anglatadi.

• **O'zbekcha tarjima:** "*Mehmonlarimizni katta hurmat bilan kutib olishimiz kerak.*"
Bu iborani o'zbek tiliga tarjima qilishda madaniy moslashuv amalga oshirilgan. O'zbeklar ham mehmonlarga alohida hurmat ko'rsatishadi, lekin "qizil gilam" iborasi ularning madaniyatida an'anaviy tarzda ishlatilmaydi, shuning uchun bu ibora boshqa shaklda ifodalanadi.

2. Gastronomiya

Inglizcha: "*I'm a foodie.*"

• **Tarjima muammosi:** "Foodie" so'zi ingliz tilida "ovqatni yaxshi ko'rgan, taomlarga qiziqqan odam" ma'nosini anglatadi. Bu so'z zamonaviy madaniyatda keng tarqalgan va gastronomiya bilan qiziqqan insonlar haqida ishlatiladi.

• **O'zbekcha tarjima:** "*Men taomlarni yaxshi ko'radigan odamman.*"
"Foodie" so'zi o'zbek tilida to'liq ekvivalentga ega emas, shuning uchun bu so'zning tarjimasini qisqacha va tushunarli qilib ifodalangan. O'zbek tilida ko'proq oddiy va keng tarqalgan iboralar ishlatiladi.

Inglizcha: "*I prefer Italian cuisine.*"

• **Tarjima muammosi:** Ingliz tilidagi "cuisine" so'zi gastronomiya, oshxona madaniyati yoki maxsus taomlar haqida gapirganda ishlatiladi. Bu so'z ingliz tilida "oshxona" yoki "taomlar" ma'nosini anglatadi, lekin u o'ziga xos ma'no, madaniy xususiyatlarga ega.

• **O'zbekcha tarjima:** "Men italiyan oshxonasini afzal ko'raman." "Cuisine" so'zi o'zbek tilida "oshxona" yoki "taomlar" deb tarjima qilinadi, lekin bu so'zning gastronomik mazmuni aniq ifodalanadi. Tarjimada "oshxona" so'zi ishlatilgan, bu o'zbek tilida odatiy va an'anaviy ko'rinishda bo'ladi.

Inglizcha: "Let's have a brunch tomorrow."

• **Tarjima muammosi:** "Brunch" so'zi ingliz tilida "nonushta va tushlikning aralashmasi" sifatida ishlatiladi, bu so'z o'zbek tilida to'liq muvofiq kelmaydi, chunki o'zbeklar odatda nonushta va tushlikni alohida ikki taom sifatida ko'rishadi.

• **O'zbekcha tarjima:** "Kelayotgan kuni nonushta va tushlikni birga qilamiz." "Brunch" so'zi o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinmaydi, lekin uning mohiyati tushuntirilgan. O'zbeklar odatda nonushta va tushlikni birlashtirgan ovqatni aniq nomlamasalar ham, bu tushuncha samarali tarzda o'zbek tiliga moslashtirilgan.

3. Tarjima va Madaniy Farqlar

Inglizcha: "Let's grab a coffee."

• **Tarjima muammosi:** "Grab a coffee" iborasi ingliz tilida "tezda biror joyda kafe ichish" ma'nosini anglatadi. Bu ibora inglizlar uchun odatiy va kundalik, ammo o'zbek madaniyatida "kafe ichish" aniqroq va ko'proq rasmiy muhitda ishlatiladi.

• **O'zbekcha tarjima:** "Keling, biror kafe ichamiz." O'zbek tilidagi bu tarjima an'anaviy va tabiiy ifodadir. O'zbek madaniyatida, ayniqsa, nonushta yoki ovqatlanish jarayonida kafe ichish ko'proq rasmiyroq tarzda amalga oshiriladi, shuning uchun "grab a coffee" iborasi o'zbek tiliga shunday moslashtirilgan.

Xulosa

Yuqoridagi misollar inglizcha va o'zbekcha tillarda mehmondo'stlik va gastronomiya terminlarining tarjimasi davomida uchraydigan turli muammolarni ko'rsatadi. Bunday terminlarning tarjimasi nafaqat til, balki madaniyat va ijtimoiy kontekstga ham bog'liq bo'lib, tarjimon o'zining madaniy va lingvistik bilimlarini hisobga olib, eng to'g'ri tarjimani taqdim etishi zarur. Tarjima jarayonida so'zlarning aniq ma'nolari va madaniy xususiyatlari doimo ko'rib chiqilishi kerak.

Inglizcha va o'zbekcha mehmondo'stlik va gastronomik terminlar, ularning leksik-semantik tahlili, tarjima muammolarini hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

Tarjima jarayonida madaniy va lingvistik farqlarni hisobga olish, aniq va to'g'ri tarjima qilishni ta'minlash uchun zarurdir. Ushbu mavzuga oid tadqiqotlar, tarjimonlarning madaniy, tilshunoslik va semantik yondoshuvlar orqali samarali tarjima qilishlariga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nizamova, F. (2016). **Inglizcha-O'zbekcha Tarjima Nazariyasi**. Tashkent: Universitet nashriyoti.
2. Ibragimov, R. (2012). **Lingvistik Tarjima: Asoslar va Muammolar**. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
3. Crystal, D. (2003). **English as a Global Language**. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Newmark, P. (1988). **A Textbook of Translation**. London: Prentice Hall.
5. Munday, J. (2016). **Introducing Translation Studies: Theories and Applications**. London: Routledge.
6. Bell, R. T. (1991). *Translation and Translating: Theory and Practice*. London: Longman.
7. **Nida, E. A. (2001)**. *Language and Culture in Translation*. New York: John Wiley & Sons.
8. **Kussmaul, P. (1995)**. *Training the Translator*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
9. **Baker, M. (2011)**. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
10. **Larson, M. L. (1998)**. *Meaning-based Translation: A Guide to Cross-language Equivalence*. Lanham: University Press of America.